

GRITTI LAJOS SZEREPLÉSE MAGYARORSZÁGON.

Bevezetés.

A mint II. Lajos magyar király földi maradványait az Árpád-ház temetkezési helyén, Székesfehérvárott örök nyugalomra elhelyezték, Magyarországra 300 év nyomorának és gyászának kezdete viradt fel a sír mellett.

Két király és pártja küzdött a gazdátlan korona birtokáért. Ferdinand osztrák herceg a szerződések alapján az örökösödési jog nevében az abszolutizmus mellett, Szapolyai János erdélyi vajda a haza önállóságáért, Magyarország független állami léteért fogott fegyvert.

A mohácsi síkon szenvedett vereséget a magyar hamar kiheverte volna, mint a hogy a mongol dúlás után is rövid idő alatt megerősödött, de a Szolimán kivonulása után bekövetkezett viszálykodás és belháború, századokra megbénította a magyarság életerejét. Kemény harc, súlyos szenvedés, sok keserv nehezedett a hazára. Nem sorolom fel a harcok hosszú sorát, melyek végeredménye János király legyőzése volt. A tény az, hogy Szinánál, Kassától délre, a kanyaptai láp s a Hernád vize között, János király nagyobb számú seregét a kitünőbb vezérekkel és erősebb tüzérséggel, több ágyúval rendelkező ellenség legyőzte 1527 április 3-án. János kevés kíséretével rövid időre a leleszi premontrei conventben talált menedéket, innen azután a Kárpátokon át Lengyelországba vonult.

Tarnovszky János, krakkói várnagy, vendégszeretőleg fogadta a menekülő hazátlan királyt s tartózkodási helyül átengedte neki Tarnow nevű várát. E várból kezdte János király országa visszafog-

lalására eredménydús, sikerteljes diplomatai működését. János nem csüggedett el a miatt, hogy most ő a vesztes fél. Tudta jól, hogy neki Magyarországon nyert ügye van a koronát illetőleg, ha oly segítség áll rendelkezésére, mint Ferdinand részén V. Károly a császár és rokon.

Rincon Antal francia követ Lengyelországba jött s ő tanácsolta legelső ízben Jánosnak, hogy lépjen a török szultánnal szövetségre. János király kezdetben habozott, de midőn látta, hogy nincs más segély, hogy a magyarok készek inkább: „tatárral, törökkel, ördöggel frigyre lépni“ mintsem Ferdinand alattvalói legyenek, elhatározta tanácsosaival együtt a külföldi segély igénybe vételét.

Buda német kézen volt, a főurak az országban mindinkább és inkább Ferdinand hiveivé váltak s már a nemesség is, mely megunt a meddő, dicstelen küzdelmet, tántorodni kezdett. Ez oknál fogva csak valami rendkívüli segély volt képes új bizodalmat önteni a nemzeti párt hiveinek lelkébe s ez nem is lehetett más az idő szerint, mint a természetes szomszéd, az erős és hatalmas török segély vagy szövetség.

János Király jól felhasználta azt az időt, melyet Tarnowban töltött, mert valóban a korona és Buda birtokába jutott. Három kiváló tehetségű férfi segítette őt e munkában: Martinuzzi Fráter György, a pálosrendi remete, Laszky Jeromos lengyel főúr és Gritti Lajos, a velencei doge természetes fia.

Az elsőről nem szólok itt bővebben, mert szereplése csak némileg foly be a másik két férfi működésébe Gritti haláláig. Annál több figyelmet érdemel Gritti Lajos és Laszky. Hogy mily úton került ez a két idegen Magyarország szereplő egyéniségei sorába, legkönnyebben megérthetjük, ha Laszky Jeromos konstantinápolyi útját előre bocsátom.

Laszky kalandokra hajló lengyel főúr, szirádiai palatinus volt azon időben, mikor János királyt Tarnowban találjuk. Mint kitünő szellemi tehetséggel megáldott férfi s Laszky János gneseni püspök unokaöccse, Lengyelország követeként járt Franciaországban és Angliában. Nyugtalan lelke szerette a bonyodalmakat, gyönyörűségét lelte mindenféle államfelforgató tervekben, a hol éles és gúnyoros elméjét akár mint vezérlő, akár mint résztvevő egyén kitüntethette,

Laszky Jeromos, a jó hadvezér és katona, kitűnő szónok és államférfi, a ki több nyelvet folyékonyan beszélt, azon időben tért vissza hazájába követségi útjából, mikor Rincon Antal Krakkóból Tarnowba érkezett és János környezetében hallva az új tervet a török szövetségre vonatkozólag, szívvvel lélekkel János részére állott s megbízatást nyerve 1527 végén, elindult a török portára.

Kétségtelen, hogy I. Ferencz francia király, V. Károly iránti gyűlöletből nagyban pártolta János ügyét Ferdinanddal szemben s követe Rincon, ura megbízásából útasította Laszkyt, hogy az a török szultánnál lehetőleg legügyesebben támogassa János királyt. A francia követ bő útasításokkal látta el János követét, mert mikor Laszky 1527 deczember havában Konstantinápolyba érkezett, rögtön ráakadt azon férfira, a ki őt terveiben támogatni tudta s céljai elérésére neki segédkezet nyújtott.

Ez a férfi Gritti Lajos volt, a ki oly jelentőségteljes szerepet játszott később Magyarország történelmében.

I. Gritti Lajos eredete és családi viszonyai.

Gritti Lajos családi nevén „Alouise vagy Luigi di Gritti“ egy velencei nemes család törvénytelen sarja, ¹⁾ kinek atyja András, a velencei köztársaság fénykorában doge volt 1523—1538-ig.

A család keletről származott Velenczébe s eredeti neve nem Gritti, hanem Gratola volt. ²⁾ Jellemző, hogy a család majd minden tagja kémkedési szolgálatok teljesítését vállalta magára a velencei respublica szolgálatában. A Gritti ház legelső őse, kiről említést tesznek az olasz írók, Gritti Trajanado, már a XIV. században mint kém és ügynök, bejárta Angliát, Franciaországot, Spanyolországot s mint megőszült államférfi meghalt a köztársaság szolgálatában. Gritti Trajanoda fia, kinek keresztnévét nem közlik a források, mint házassági férj meghalt még atyja, Trajanado életében s kiskorú gyer-

¹⁾ „Luigi Gritti figliuolo naturale d' Andrea; Doge celebratissimo della nostra Republica“. — „Aloysius e quatuor unus, qui e non legitimis nuptiis erant suscepti“. Nagy Iván: „Emlékiratok Gritti Alajosról“. Magyar történelmi tár III. k. 9—10.

²⁾ „Gritti questi di questa caxada prima furon chiamadi gratolani e vennero di soriente“. Magy. tört. tár III. k. 12 és Nagy Iván: „Magyarország családai“. IV. k. 451.

meke András, Gritti Lajos atyja, mint árva járta be nagyatyjával a külföldet. A mint felnőtt, Konstantinápolyban telepedett le mint kereskedő, illetőleg mint a vel. köztársaság keleti kémje. ¹⁾

Vesztegetésszerű ajándékok útján megszerezte Bajazed szultántól a konstantinápolyi kikötővám bérletét; mint bérlő 1499-ben rendkívül meggazdagodva, rövid időre visszatért Velenczébe, a hol megnősült. Neje gyermekágyban halt meg, törvényes fia: Gritti Ferencz sem élt sogáig. ²⁾ Gritti András elkeseredve neje halálán, visszatért Konstantinápolyba s ismét kibérelte a vámot. Itt találta őt az 1500-ban kitört háború, melynek folyamán András az ostromló velencei hajóhadnak értesüléseket adogatott a török fővárosból. A törökök elfogták egyik levelét s a szultán fejét akarta leütni, de Ahmed, a szultán rokona kieszközlte, hogy Gritti 32 hónapra börtönbe került.

E fogság ideje alatt született állítólag Gritti Lajos 1501-ben Konstantinápolyban. ³⁾ A megmaradt történelmi emlékek azonban kétséggel helyezik, hogy ő nem 1501-ben, hanem néhány évvel előbb született. Francesco della Valle de Padoa 1531-re azt írja Gritti Lajosról, hogy körülbelül 52 éves, ⁴⁾ fia Antal, egri püspök pedig 16; hihetetlen, hogy Gritti Lajos 13 éves korában már nősült volna, de atyja András is 1500-ban börtönben ült ⁵⁾ s feltehető, hogy a török börtönőrök mégis csak szigorúbban ügyeltek arra a fogolyra, a kit azon vád terhelt, hogy kém, ki honfitársainak leveleket küldözgetett a török fővárosból. Barbadigo velencei író ugyan túlmerész nagyi-tással azt írja, hogy Gritti Andrást 20,000 ember kísért börtöne ajtajáig, sőt a legszebb nők, a kik e férfi szerelmeért esengtek, sírva virasztottak börtöne ajtaja előtt ⁶⁾ s mégis nem lehet igaz, hogy a

¹⁾ Pallman Rudolf: „Andreas Gritti“ az Ersch és Gruber-féle Encyclopädiában 91. kötet. 428. I.

²⁾ „Dass Gritti aus rechtmässiger Ehe nur einen Sohn hatte, Derselbe Franz . . . starb frühzeitig“. Pallman R. u. ott 428.

³⁾ Pallman R. „Ersch és Gruber Encyclopäd.“ 91. k. 428.

⁴⁾ „Ilmo Sigre egli era di eta d' anni cinquanta dua in circa“. Magyar tört. emlékir. III. 18.

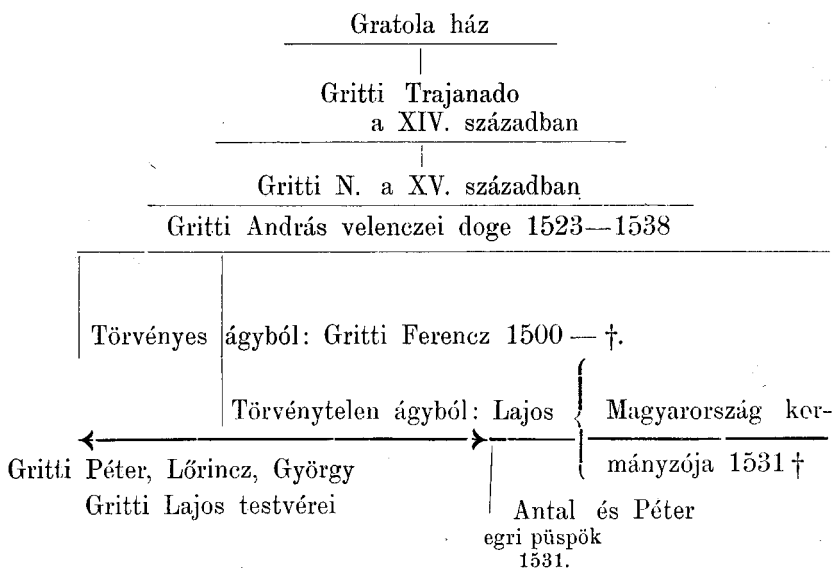
⁵⁾ „Die gewöhnliche Angabe lautet „im Jahre 1501“, das ist aber unmöglich, denn Gritti sass die Jahre 1499 und 1500 hindurch in Gefängniss“. Pallman R.: „Ersch és Gruber Encyclop.“ 91. k. 428.

⁶⁾ „Pleraeque mulieres pulcherrimae . . . lacrymantes pernoctabant ad ostium carceris“ Barbadigo u. ott 428.

mint Gritti András börtönéből kiszabadult, szülte állítólag: „nemso-kára“ egy görög rabnő Gritti Lajost.

Tény gyanánt elfogadhatjuk azt, hogy Gritti Lajos Konstantinápolyban törvénytelen ágyból egy görög rabnőtől ¹⁾ és ágyastól született, de mindenesetre 1499 előtt. Forrásunk azt mondja: „Byzanzban G. András négy fiut nemzett törvénytelen házasságban egy görög rabnővel: Pétert, Lajost, Lőrinczet és Györgyöt. ²⁾“

Ha a sorrendben Lajost első helyre helyeztük, minden nehézség megszűnik. A görög rabnő szült ugyan fiut a fogság utáni időben is, de a fogságot megelőzőleg is, s ha Gritti Lajos 1531-ben körülbelül 52 éves volt, 1480 táján született és így az 1501-iki év, mint születési év, elvetendő. Ha fia 1531-ben 16 éves volt, ³⁾ úgy Gritti Lajos 1514 körül nősült meg. A család, melybe házasodott, olasz volt, de nevét nem ismerjük. E házasságból két fia született: Antal és Péter. A Gritti ház családi táblája a források nyomán ily módon állítható össze:

¹⁾ Barbadigo: „Ersch és Gruber Encyclop.“ 91. k. 428. l. .

²⁾ „Zu Byzanz in nicht legitimer Ehe, hat Andrea mit einem grichischen Keksweibe vier Söhne erzeugt: Peter, Ludvig, Lourenz und Gregor“. Pallman R. Ersch és Gruber Encyclop. 91. k. 431. l.

³⁾ Magy. tört. tár III. k. 21.

Gritti Lajos ifjúságáról keveset tudunk. Atyja 1502-ben visszatért Konstantinápolyból s fiai Páduában nőttek fel, a hol András „proveditor“ volt egy ideig, majd követ Rómában s innen visszatérve Velenczében telepedett meg; mint a velencei tanács tagja, jó hadvezér és diplomata, fiainak s így Gritti Lajosnak is bizonyára fényes nevelést adott. Hogy Gritti Lajos 1517-ben január havában még Olaszországban volt, bizonyítja az, hogy Verona ostroma után, melyet atyja a francia vezérnek adott át, Lajos tuszul szolgált a megkötött békeszerződés érvényben maradása érdekében.¹⁾

Ezután csak Konstantinápolyban találkozunk vele újra, hol atyja régi hivatalát, a titkos kémkedést vállalta magára. Mikor került ide, nem állapítható meg, de kétségtelen, hogy 1523-ban, mikor atyja Velenczében a doge méltóságát elfoglalta, Gritti Lajos a török fővárosban élt s a források úgy említik, mint a ki ez idő óta dagabbá és tekintélyesebbé vált.²⁾

Gritti Lajos Konstantinápolyban megtelepedve, megbízatásához hiven, nyíltan mint ékszerkereskedő szerepelt egy ideig, titkon pedig a velencei köztársaság ügyeit szolgálta. De a mint a szultán udvarával s különösen Ibrahim nagyvezérrel megismerkedett, szakított a titkolózó helyzettel, s megfelelkezve állásáról, a politikai áramlatok esélyeinek szereplőjévé — majd áldozatává lön.

Hogy Gritti kitűnő tehetségekkel volt megáldva, tagadni nem lehet, mert csak így érthető, hogy oly magasra emelkedett az egyszerű ékszer-kereskedő. Az olasz források s ezek nyomán Jovius igen dicsérik s nagy erényekkel és fenkölt lelkülettel megáldott férfinak nevezik.³⁾ Hogy ez mennyire igaz, kitűnik majd a történetek leírásának folyamán.

Volt Grittiben sok kitanult fogás, társulva az ügyes fellépés modorával és a déliek szokott rábeszélő bőbeszédűségével. Hizelgéseivel le tudta bilincselni a kiszemelt áldozatot. Olykor, ha a szükség úgy kívánta, nagyon bőkezű tudott lenni. Fényes lakomákkal,

¹⁾ Mocenigo: „Bellum Camaracense“ Ersch és Gruber Encyclop. 91. k. 432.

²⁾ „Sed Andrea patre Venetis ad principatum cuecto, mirum in modum autoritate atque opibus creuerat“. Paulus Jovius: „Historia sui temporis“ Lib. XXVIII. 530.

³⁾ „Magni animi vir, magnaeque virtutis“ írja Barbadigo. „M. tört. tár“ III. k. 10. l.

nagy gazdagsága segélyével legelőször lekötölte maga iránt Ibrahim nagyvezért s ennek révén érintkezésbe lépett a többi török főemberekkel s végre magával a szultánnal. ¹⁾

Gritti mint ékszerárus került egy gyöngyvásárlás alkalmával a szultánhoz. Szolimán nagyon kedvelte a gyöngyöket, Gritti pedig kitünő tehetséggel birt a különböző fajta gyöngyök és ékszerek felismerésében. ²⁾ Ez idő óta ő volt a szultán udvari ékszerésze. A gyakori érintkezés alkalmával Szolimán megkedvelte Grittit s a leereszkedő bánásmódor keltette fel Grittiben a szunyadó nagyravágyást, melyet a szultán későbbi bizalma oly mérvben fokozott, hogy Magyarország koronáját is megkívánta

Személyes viszonyairól, fia nevelőjének értesítése szerint tudjuk, hogy 1531-ben 52 év körüli magas termetű, barna arcú, sas orrú férfi volt, török ruhában járt, aranyval gazdagon diszített selyem köntösöket hordott s ezeket mindennap változtatta; egy ruhát állítólag 6—8-szor viselt s azután szolgáltnak adta. Palotájában őrséget, sok rabszolgát és cselédet, istállóiban 100-nál több lovat, 150 tevét és 60 öszvért tartott. ³⁾

Gritti Lajos jól beszélt görögül, latinul, olaszul és törökül. Jovius azt írja: „Mivel Byzantiumban született és nevelkedett, csodálatos jártassággal és szóbőiséggel birt a török nyelvben. ⁴⁾

Már mint kereskedő is meggazdagodott s a keresztény lakósok városnegyedén, a Pérán kívül, mely most is Konstantinápoly legszebb része, fényes palotát épített, mely keleti kényelemmel és pompával volt berendezve. ⁵⁾

¹⁾ „Erant in Gritto . . . exquisitae artes conciliandi barbarorum animis . . . nam splendore vitae, multa largitione, frequentibus epulis . . . aulae proceres ceperat, ipsumque precipue Habraymum“. Jovius „Histor. L.“ XXVIII. 531.

²⁾ „Come della grandissima cognitione delle gioie, delle quali Solimano si delatava molto“. Magy. tört. tár. III. k. 20. és Jovius Hist. L. XXVIII. 531.

³⁾ „Ea, quae iam animo conceperat, ampla atque eximia facile videretur consecuturus“. Nagy Iván: „Emlékiratok“. 10. l.

⁴⁾ „Di person assai grande, bruno di faccia, con naso Aquillino . . .“ Nagy Iván: „Emlékiratok“. „M. t. tár“. III. k. 18—19.

⁵⁾ „Dottato di bonissime littere humane, greche et Lattine era prontissimo et effabile nol parlare padrone apoluto della Luingua Turcha et della Grecha“.

U. ott. 19.

⁶⁾ La sua stanza era fuori di Perra in uno bellissimo palazzo Grande“. U. ott. 19.

A palotát a legeragadóbb és legszebb kertek vették körül, melyekre Gritti a nyugati kertészművészet minden ügyességét pazarolta. E kertek árnyas ligeteiben érezte magát legjobban Ibrahim; sőt maga Szolimán szultán is álruhában nem egyszer látogatott el e kertekbe titkon mulatni, kedvence, Ibrahim kíséretében.¹⁾

E látogatások mindig szórakozás és mulatság czéljából történtek s Gritti le tudta bilincselni az ily urakat is, mert gazdag volt. Ő is, mint atyja, a kikötői vámot bérbe vette²⁾ s már mint kereskedő is, de később, hogy atyja doge lőn, még inkább fényes anyagi helyzetnek örvendett, lakomákat rendezett, a melyeken Szolimán és Ibrahim nyugati ember módjára mulatott, nem véve tekintetbe azt, mit mond a Korán.

Háza nyitva állott a különböző nemzetek követei és királyok ügynökei részére, kiket szívesen fogadott és vendégelt meg, mert ily módon értesült legjobban mindenről a velencei köztársaság titkos megbízottja.

Oly módon járt el már a középkor végén, mint a hogyan a mostani nagyhatalmak modern kémjei Európa nagy városaiban az állami titok birtokába jutnak. Gritti a lakomák alkalmával keveset evett, bort csak vízzel vegyítve s azt sem sokat ivott.³⁾

Gritti tekintélye és gazdagsága emelkedésével, mind nagyobb és nagyobb befolyást nyert a szultán udvarában. Sok nehéz ügyben, a bonyodalmak tömkelegében ő volt a szultán tolmácsa és tanácsadója. És az az alázatos kereskedő, a ki a szultánnál való első bemutatás alkalmával, Szolimán előtt földre borult, úgy, hogy a szultán azt hitte, hogy talán baja van, az a kereskedő most már fényes kísérettel járt-kelt Konstantinápoly utcáin. Számos török kísérte egy

¹⁾ „Ut in eius hortos, quos apud Peram habebat, ex Italica disciplina cultissimos, Solymanus ipse oblectations causa ab Habraymo perduceretur atque eo secessu iucundus ser monibus tenerioris amicitiae gratiam aucuparet.“ Jov. Hist. L. XXVIII. II. k. 281. Solimano et Abrain Bassa in habito priccato venivano diporto“. Nagy Iván: Emlékiratok. 19.

²⁾ Jovius Hist. Lib. XXVIII. 531.

³⁾ Nam domus eius adperta omnibus, a legatis multarum gentium, maximorumque regum speculatoribus frequentabatur. Jovius. Hist. L. XXVIII. 531. „Era ill suo vivere all' usanza del luogo non di molto cibo, ma più tosto sobrio, che lauto... beveva pahino vino con gran quantita d' aqua.“ Nagy Iván: Emlékiratok. 19.

aga vezérlete alatt, mint díszőrség, valahányszor a fényes portára lovagolt, a hová mindig két csausz hívta meg. A nép örömujjongással fogadta, ha valahol megjelent, mert adakozó volt, s boldognak érezte magát az, a ki neki virágot vagy gyümölcsöt nyujthatott, mert ily csekélységet is bőkezűen jutalmazott.

Ibrahimmal szemben annyira ment nagylelkűségében, hogy a perai kerteket és kerti lakot a nagyvezérnek adta ajándéku¹⁾.

A fényes életmód, az önzésből kifolyó adakozás Grittit oly népszerűvé tette a török fővárosban, hogy „Begogli“ melléknévvel tisztelték meg, a mi annyit jelent, mint „a fejedelem fia“. ²⁾ Ily körülmények között találta Grittit János király követe, Laszky Jeromos és valóban nem csodálkozhatunk, ha a külföldi udvarok példája után indulva, a magyar király is hallgatva tanácsosai szavára, e nagy befolyásu férfihoz utasította a fontos ügyben járó követet.

II. Gritti Lajos és Laszky Jeromos tárgyalásai.

Laszky Jeromos, mint János király követe 1527 decz. 22-én érkezett Konstantinápolyba. Utasítása szerint felkereste Grittit s ennek révén csakhamar kihallgatást nyert Ibrahimmál. ³⁾ „Uramnak tudomására jutott, hogy te nagyon benn vagy a pasák kegyében, kéret ennélfogva, légy kezemre a portánál, melynek eljárása ismeretlen előtted, ⁴⁾ mondá Laszky Grittihez intézett beszédében.

A velencei önzetlen jóakarónak mutatta magát János király ügyében, kieszközölte a követ részére a török udvar befolyásos embereinek jóindulatát. Mivel pedig a konstantinápolyi tárgyalások ké-

¹⁾ „Suburbanam villam . . . cum multa hortorum amoenitate Habraymo ad voluptarios secessus dono daret.“ Jovius: Hist. Lib. XXVIII. 530.

²⁾ „Era adimandato da on' uno Begoli, che nella nostra Italiana lingua soana figliolo di Principe“. Nagy Iván: „Emlékiratok“ 19.

„hinc ei Turcis Beogli per nobile cognomen indutum, puod principis filium sonat.“ Jovius: Hist. L. XXVIII. 531.

³⁾ „Die vigesima secunda Decembris veni Constantinopolim, orator a Serenissimo Principe Johanne Hungariae Rege“ 1527. Audentia non sine molestificatione apud Ibrahimum conciliata.“ Laszky naplója Bél Mátyásnál: „Adparatus ad Historiam Hungariae“ 157.

⁴⁾ Szalay László: „Adalékok Magyarország történetéhez.“ 101.

pezik a jövő események alapját, nem lesz érdektelen azokat röviden megismerni.

Ibrahim nagyvezér 1527 decz. 22-én fogadta legelőször Laszkyt hivatalosan. E kihallgatásnál és azontúl is mindenkor és mindenütt a követ inkább önérzetes, mint alázatos hangon beszélt a török urakkal, de mint finom tapintatu diplomata, hízeltéssel is igyekezett megnyerni embereit.

Ibrahim azon kérdésére, hogy miért nem küldött János király koronázása előtt követet a szultánhoz, a ki az országot Szolimántól János részére kérje, Laszky kijelentette, hogy mint követ, ura nevében azért érkezett ide, hogy a szultánnal szövetséget kössön, de nemcsak a szultánnal, hanem Ibrahimmal is, a ki a szultánt kormányozza.¹⁾

A bók ügyes volt s Ibrahim elmosolyodott, hogy János király vele, a nagyvezérrel is ohajt szövetkezni, mint oly nagy befolyásu emberrel, a ki a császárt vezeti tanácsával. A követ megnyerte Ibrahimot, kinek mosolyánál többet mondtak e szavak: „Én a szultán szolgálja vagyok, jelteni fogom neki, hogy itt vagy.”

Jovius szerint Laszky a hozott ajándékokkal megvesztegette a főhivatalnokokat és ajtónállókat; az ajándékok nem annyira értékesek, mint inkább csinosak voltak s alkalmasak a nők kegyeinek kiérdemlésére.²⁾ De ezen állításnak ellentmondanak a követ szavai, a ki Ibrahim előtt úgy nyilatkozott, hogy kincset, ajándékot nem hozott, mert azt a szamarak teszik.³⁾ Ha Jovius igazat mond, akkor elfogadható az, hogy Laszky Gritti tanácsára ajándékokat is osztogatott az alsóbb rangu hivatalnokok között, mert Gritti jól ismerte a törököket s ily csekélységek útján is előmozdíthatónak vélte János király ügyét.

1527 december 23-án Musztaffa hivatta magához Laszkyt, de

¹⁾ „Cupit enim Dominus meus non solum cum Imperatore coniungi, sed etiam tecum, qui Imperatorem gubernas.“ Laszky naplója Bélnél: „Adparatus ad Hist. Hung.“ 158.

²⁾ „Primo omnium allatis muneribus, quae elegantia potius, quam pretio placitura, grataque uxoribus futura, non absurde existimant purpuratorum non modo, sed ianitorum etiam amicitiam mouerint.“ Jovius: „Histor. Lib.“ XXVIII. 275.

³⁾ „Munera non adtuli, sed venio ad tuum Dominum Orator, non portans res, sicut asini faciunt.“ Laszky naplója Bélnél: „Adparatus“ 164.

ridegen — a napló szerint — „kevés tisztelettel“ fogadta. Musztaffa kérdezte Laszkyt, hol tanult olaszul és hozott-e adót? A követ azt felelte, hogy olaszul Olaszországban tanult, az adót illetőleg már nyilatkozott Ibrahim előtt; ura adóról nem is álmodik s így erről hallgatni kell.¹⁾

Még ugyanaz nap Ayas basához hívták a lengyel urat, a ki emberségesen bánt a követtel. E napon küldötte meg egy török útján Grittinek János király levelét. A következő napon más házba költöztették Laszkyt, a hol egy csausz felváltva éjjel-nappal a ház előtt ült, mintha csak foglyot őrzött volna.²⁾ És Laszky valóban szoros őrizet alatt állott; Gritti azonban megvesztegette az őrköt és decz. 26-án személyesen értesítette az őrizet alá helyezett Laszkyt, mennyire csodálkoznak a szultán környezetében e követsége felett s vigasztalta, ne gondoljon sokat azzal, a mi vele történik.³⁾

Laszky e titkos találkozás alkalmával kérte Grittit, adja át Ibrahimnak azokat a leveleket, melyeket decz. 23-án a török útján hozzáküldött; szállítsa Velenczéből Magyarországra havonként a 30,000 aranyat, melyet I. Ferencz francia király János segítségére küld, mert ezt a pénzt csak két úton lehet biztosan szállítani, vagy Raguzán át, vagy Konstantinápolyon keresztül, de mert ez utóbbi út biztosabb, kéri Grittit ura nevében, juttassa a pénzt János király kezéhez. Majd ha Gritti nyilvánosan és szabadon jöhet hozzá s a békeszövetség meg lesz kötve, bővebben fognak még e pénzről tanakodni. A pénzügy nincs a naplóban többé említve, de mert János király a bekövetkezett hadjárat alatt nem szenvedett nagy hiányt pénz dolgában, a külföldi segély biztos úton kezéhez juthatott. Gritti ez alkalommal emlegette atyját, a dogét s ezzel kapcsolatban azt is, hogy a törökök még az elmúlt nyáron meg akarták támadni Magyarországot, de a velencei követek és ő megakadályozták e támadást. És mintha a három basával összebeszélt volna, Gritti is hang-

¹⁾ Dominus meus nec somniat de illo, et ita de illo silendum est“ U. ott. 162.

²⁾ „semper onus Chaz in die, alter de nocte ante cubiculum sedebat.“ Laszky naplója Bélnél: „Adparatus“, 165.

³⁾ „in eadem miseria huc venit ad me Dominus Ludouicus Gritti, correptis custodibus, et dixit, quomodo mirarentur aduentum meum cum ista legatione“... U. ott. 165.

súlyozta, hogy évi adó nélkül a békét jövőre fentartani nem lehet. ¹⁾

Ezzel a titkos, de fontos látogatás véget ért, Grittinek Magyarországra vonatkozó szavait igazolta Ibrahim nagyvezér, a ki decz. 28-án azt mondta, hogy ha nincs a velencei doge követsége és fia „a kihez — úgymond Ibrahim — tudom levelet is hoztál, úgy az elmult nyáron felfaltuk volna Ferdinandot is, uradat is. ²⁾

Laszky bevallotta, hogy szó volt e hadjáratról, elismerte Velen-cze közbelépésének érdemét s a nagyvezérnek azt felelte, hogy a velenceiek azért jártak el ily módon, mert Magyarország barátjai. ³⁾

Mikor Gritti a decz. 26-iki titkos látogatás alkalmával Laszkytól elbucszúzott, ez elmenetel közben kérte, irjon titkon, ha nem jöhetne személyesen; az adóra vonatkozólag a követ megjegyezte, hogy ura erre nézve nem adott neki útasítást, mert adóra soha nem is gondolt. ⁴⁾

Másnap Gritti egy kis szelet papiroson azt írta, hogy nem jöhet, mert nem szabad. Értesítette, hogy decz. 28-án Ibrahim ismét fogja fogadni, s ha nem ígéri meg az adót, a szultán személyét sem látja meg. ⁵⁾ De a mi elég különös, ugyanekkor intette, maradjon megszilárdul határozata mellett. A tárgyalások eddigi menetéből az tűnik ki, hogy Gritti összejátszott a török udvarral is és a mellett Laszky előtt is olyannak kívánt feltűnni, mint a ki szívvel-lélekkel az ő érdekében fáradozik.

Decz. 28-án Ibrahim másodszor hívatta Laszkyt. Kifejezte, hogy ő Szapolyai Jánost testvéréül fogadja s azt tanácsolja neki, kínálja meg Szolimánt évi adóval, mert Magyarország a szultáné. „Mi — úgy-

¹⁾ „dixitque Turcas diu Vngariam lapsa aestate invasuros fuisse, nisi hoc modo peripsum et Oratores Venetorum retinerentur, dixitque non futuram alio modo pacem, quam per tributum conditionem.“ Laszky naplója „Adparatus“ 165.

²⁾ „Vide! si non fuissent oratores Veneti et filius illius Reipublicae Ducis (ad quem etiam, tu, scio, litteras attulisti) hac elapsa aestate gustassemus et Ferdinandum et Dominum tuum.“ U. ott. 167.

³⁾ „quia autem Venetiarum orator et filius Ducis vos ab invadenda Hungaria retraxit, fecerunt ut amici.“ U. ott. 169.

⁴⁾ „nec me desuper habere mandatum quia hoc nunquam cogitasset Dominus meus.“ Laszky naplója: „Adparatus“ 165.

⁵⁾ nec Imperatorem videbo . . . admonuit tamen, fortis sim in proposito meo.“ U. ott. 165.

mond — Lajos királyt megöltük, mi Budát elfoglaltuk, ettünk, aludtunk benne, az ország a miénk.“¹⁾

De Laszky Gritti biztatására a leghatározottabban a mellett nyilatkozott, hogy János király nem fizet adót. „Az adóról — mondá — már többször említettem, szó se legyen, mert uram és királyom nemcsak ellenségének, de még lovásznak is inkább oda vetné az országot, mintsem nektek évi adót fizessen.“²⁾

„Mondtam már többször, hogy tőlünk semmi adót sem fogtok kapni.“³⁾ Az adóról ne is álmodjatok, mert hasztalanul akartok a gyapjuból fejszét készíteni.“⁴⁾ E kifejezések bizonyítják, a követ mily büszkeséget színlelő daczczal és önérzettel tárgyalt Ibrahim nagyvezérrel. De Ibrahim csak azt válaszolta, hogy János király a török kegyelmétől függ, „mert — úgymond — esztelenséget beszélnek azok, kik azt állítják, hogy a királyok a korona által királyok. Nem az arany és a gyöngy, hanem a vas, a szablya az, melylyel az engedelmességet kinyerjük.“⁵⁾

Mikor Laszky Belgrádot említette és a többi végvidéki várak visszaadását, Ibrahim azt felelte, hogy Nándor-Fehérvárról csak álmodniok szabad. „Tudd meg, körmeink élesebbek a sólyoménál és a mire kezünket rátettük, azt ki nem bocsátjuk, hacsak kezünket le nem vágják.“⁶⁾ Különben a nagyvezér biztosította Laszkyt, hogy mindent a szultán elé terjeszt s jó éjt kívánva, elbúcsuzott.

Decz. 29-én Gritti másodszor ment a nagyvezér engedelmeiből

¹⁾ „Nos autem Ludovicum Regem occidimus, sedem eius regalem occupauimus, commedimus in ea et dormiuimus. Regnum illud nostrum est.“ Laszky naplója u. ott. 167.

²⁾ „De tributo autem iam saepius esse silendum dixi; nam Serenissimus Dominus meus Rex non solum nunc inimico suo, sed et agazoni suo citius Regno cederet, quam illud vobis redderet tributum.“ U. ott. 169.

³⁾ „Dixi iam multoties, vos nullum a nobis tributum habituros.“ Laszky naplója u. ott. 171.

⁴⁾ „Sed de tributo non cogitatis, quia frustra ex lana securim cudetis.“ Laszky naplója u. ott. 172.

⁵⁾ „Non aurum vel gemmae imperant, sed ferrum, sablya, qua conficitur obedientia.“ Laszky naplója: „Adparatus“ 167.

⁶⁾ „Pocititis loca erepta in tot regionibus Belgradum . . . sommiatis mi Frater.“ „Scito nos magis aduncos unguis habere, quam falcones: vbicunque manus nostras implicamus, non soluimus, nisi abscindantur.“ U. ott. 172.

Laszkyhoz; utasítást adott neki, miképen tárgyaljon Ibrahimmal, a ki őt is megbizta, hogy értekezzék vele az adó ügyében. Sok mindendről beszélgettek még ez alkalommal s Gritti ismét azt mondta: „jól teszítek, ha nyakasok vagytok e tekintetben, én holnap a basával találkozom és minden erőmet megfeszítem, hogy őt az adó-követelésről lebeszéljem.“¹⁾

Gritti megtartotta ígétét s mikor a nagyvezér az adót előtte emlegette, kifejezte azon nézetét, hogy Laszky attól tart, János király évi adófizetés esetén el fogja veszíteni alattvalói szeretetét, a francziák barátságát és segedelmét s minden más szövetségese jóindulatát.²⁾

Deczember 31-én Gritti harmadszor látogatta meg Laszkyt s elmondta Ibrahim üzenetét, mondja meg a követnek „én nem merem urunknak felemlíteni az általunk elfoglalt tartományok visszaadását, mert félek uram haragjától.“³⁾

1528 január első napján Gritti és Laszky együtt étkezett, midőn Ibrahim magához hívatta Grittit s vele az éj beálltaig tárgyalta a követség ügyét. A mint Gritti Ibrahimtól visszatért, vigasztalta Laszkyt, legyen nyugodt, holnap jó hirt hoz neki. Másnap Gritti elbeszélte, mint vette rá a nagyvezért, hogy az adóról mondjon le s e helyett elégedjék meg azzal, ha a magyar király évenként az adónak megfelelő ajándékot küld követe útján a szultánnak.⁴⁾

Az évi ajándék 10,000 forintra volt szabva, csak ily magas összeg árán volt Szolimán hajlandó Jánossal szövetséget és barátságot kötni s Magyarországnak a felszabadulásra segélyt adni. De Laszky azt válaszolta, hogy ő ezt sem ígérheti meg, mert az csak adó volna, ha ajándéknak keresztelnék is el. Sürgette a Szerémség visszaadását is, mert e nélkül a barátságos viszonyt megkötni nem lehet.

¹⁾ „venit ad me Dominus Ludovicus de Gritti, habita e Bassa licentia... dixit: „Bene facitis, quia duri in hac materia estis, ego cras cum Bassa ero, et omnibus rationibus ab tributo reducere eum conabor.“ U. ott. 172.

²⁾ „auxilium Gallicum, quia eo modo perderemus, omnium subditorum amorem, omnium aliorum amicorum affectionem amitteremus.“ Laszky naplója „Adparatus“ 172.

³⁾ „Dicis Oratori, quia non sum ausus regiones per vos ademptas, referre Domino nostro, timui enim Domini iram.“ U. ott.

⁴⁾ „a tributo esse reductum Bassam, eo tamen poscente, vt annis singulis, Oratorem, Reges Hungariae, mitterent cum donis, Decem Millium florenorum ad Imperatorem.“ U. ott. 173.

Gritti tudtára adta Laszkynak, hogy Ibrahim nem akarja őt addig látni, míg kettőjük között az ügy nincs rendbehozva. Laszkynak nem volt más tolmácsa, de azt is hitte, hogy Gritti, mint keresztény, jó embere az ügynek; hajlandó volt azért továbbra is ez ügyben vele értekezni, s január 2-án azt ígérte Grittinek, hogy ha keresztül viszi a szövetséget és a Szerémség visszaadását, János király átadja neki az egyik magyarországi püspökséget s addig is évdíjjal ad három vagy négyezer forintot.¹⁾

Laszky Gritti e szavakkal a legérzékenyebb oldalán érintette s már jan. 4-én egészen másképp beszélt Gritti. A diván gyűlése után Laszkyhoz ment s elmondta, hogy Ibrahim nagyon csodálja nyakaságát, nem hajlandó visszaadni a Szerémséget, mert az már török birtok, ott már több mecset épült; hanem legyen a határ a Duna és a Száva. Laszky hosszas tanakodás után kijelentette, hogy ha a Szerémséget a szultán vissza nem adja, csak annyit ígérhet, hogy minden öt évben követ jó a magyar királytól s hoz ajándékot is, de olyat, minőt a király akar, s melynek értéke ne legyen előre meghatározva.

Gritti ezen alku megkötése után jan. 10-én rábirta Ibrahimot, hogy hívják meg Laszkyt és ő majd élőszóval előadja, mit végzett a követtel.²⁾ Jan. 11-én Ibrahim tanakodott Grittivel s másnap Gritti átadta Ibrahim üzenetét Laszkynak, hogy a nagyvezér az adót pótló évi ajándéktól elállani nem akar, ígérje meg tehát azt, intette, hogy szelid szavakkal többre mehet, mint érveléssel. Ugyanaznap Ibrahimnál is járt Laszky s kétségtelen, hogy ez alkalommal az évi ajándék felett döntöttek.³⁾

Január 18-án Musztaffánál járt a követ, a szívélyes fogadtatás után Ayasnál tiszteleggett, erre jan. 26-án a pasák tanácsában mindenféle évi ajándékot és adót megtagadott. Jan. 27-én a csasuzok nagy tisztességgel Laszkyt a szultánhoz vezették. A követ itt bátor

¹⁾ „Cui ob laborem et eius operae fructum, si Seremio potiremur, promisi vnum Episcopatum, et interim conditionem trium vel quator millium florenorum . . . et desuper dedi illi chirographum meum.“ Laszky naplója Bélnél: „Adparatus“ 173.

²⁾ „Vocetis eum ad vos, et ego vtrunque comportata referam.“ Laszky naplója: „Adparatus“ 174.

³⁾ U. ott.

szóval előadta jövetele célját, kijelentette, hogy ura és királya azt ohajtja, legyen az ő kir. méltósága és megkoronáztatása kedves a szultán előtt; a király felajánlja önmaga, hogy segítségére lesz a szultánnak minden ellenségével szemben.¹⁾

Szolimán azt válaszolta, hogy Magyarország az ő meghódított tartománya, de miután a követ szavait hallotta, nemcsak az országot engedi át Jánosnak, hanem meg fogja védeni az osztrák Ferdinand ellen is, úgy, hogy most már ura mindkét oldalán nyugodtan alhatik.²⁾

Jan. 28-án Ibrahim külön azt mondta, hogy most már nem kíván adót, sem ajándékot. „Testvér! uradat már ezentúl királynak fogjuk hívni és nem Erdély bányának.“³⁾

E nagylelkűségnek, a mint látni fogjuk, nagy ára volt. Feb. 3-án a szultán búcsukihallgatáson fogadta Laszkyt s itt újból azt mondta: „én barátja akarok lenni uradnak; igazi és megoszthatlan szövetségese minden erőnkkel, minden személyes ellenség ellen.“⁴⁾

Laszky e nagylelkűségre azt válaszolta, hogy ura és királya a szultán barátjainak barátja, ellenségeinek ellensége lesz az egy lengyel királyt kivéve s folytatá: „Uram parancsából pedig itt hagyom fölséged lábainál Gritti Lajos követünket ügyviselőnkül, kiben fölséged azonkép megbizhatik, mint magunkban.“⁵⁾ Feb. 2-án Gritti Laszkyval ismét együtt étkezett s így e napon beszélhette rá Grittit a követ, hogy vállalja el a megbízatást. Gritti e napon elvezette

¹⁾ „Venerunt omnes Zaussi ad conducendum me in palatium Imperatoris... Cupitque ut grata tibi esset talis exaltatio sua coronatioque offertque se Tibi, vt sit Tibi obnoxius contra Tuos omnes inimicos.“ U. ott. 185.

²⁾ „Iam sibi non solum regno illo cedo, sed contra istum Australem Ferdinandum ita sibi subueniam, vt iam secure, in vtroque latere, Dominus tuus possit dormire. U. ott. 185.

³⁾ „Frater! Iam Dominum tuum abhinc Regem vocabimus, et non Erdébanum... non postulamus iam tributum non munera.“ U. ott. 185.

⁴⁾ „Ego autem volo tuo Domino amicus esse ac confederatus verus et integer perpetuoque et contra omnes hostes illius in persona et cum omnibus viribus nostris.“ U. ott. 188.

⁵⁾ Hic autem ad pedes tuae Celsitudinis relinquo ex mandato Domini mei, Dominum Ludovicum de Gritti, loco oratoris negotiatorumque, cui Majestas tua in omnibus aequae, ac mihi, fidere velit.“ Laszky naplója Béliél: „Adparatus.“ 188.

Laszkyt a fegyverraktárakba is s a követ személyesen látta, hogy mily nagy a készlet különösen ágyuk dolgában. A hó vége felé elkészültek az írásbeli szerződések is. Laszky betegen ment Ibrahimhoz, átvette tőle az oklevelet és az igazi testvériség esküjét febr. 29-én.¹⁾

A mint e tárgyalásokból látjuk, Gritti Lajos hatalmasan közremunkálkodott e látszólagos szerződés létrehozásában. Ő vitte keresztül, hogy a magyar korona a szultán hűbérévé vált. Külsőleg a viszony szövetségnek látszott, de valóságban a szultán Magyarországot mindig sajátjának, Jánost pedig rabszolgájának tartotta.

Laszky követsége Konstantinápolyban véget ért. A szultán, mielőtt hozzáfogott volna a hadi készülétekhez, visszabocsátotta a követet János királyhoz a jó hírekkel.²⁾ Útközben Tergovistyeből 1528 apr. 10-én Laszky levelet írt Ferdinandhoz, melyben tudtúl adja neki a török szövetséget: „Törökkel, oláhokkal, tatárokkal segédet hozok uramnak fenséged ellen, ki János király jogait elnyomni akarja. Az evangelium megengedi, hogy a kútba esett állatot Vasárnap is kihúzhassuk belőle“. ³⁾ Így akarta a követ igazolni azt, hogy a keresztény fejedelem, az akkori felfogás szerint utált és gyűlölt pogány törökök segedelméhez folyamodott.

Ferdinand, ki már elébb értesült János király törekvéséről, két követet indított a szultánhoz, hogy a létrejött szövetséget megsemmisítse. Hoberdanác János és Weixelberger Zsigmond 1529 május 29-én már Konstantinápolyban voltak s Ibrahimtól megnyerték a kihallgattatás nagy kegyét. De ennél többre azután ném is igen vitték.

Gritti, mint Laszky hű megbizottja, gondoskodott arról, hogy Ferdinand követei célzt ne érjenek; ő mint az európai cselszövők feje, János ügyét most még a legmelegebben pártolta. Mint Velence és a többi császárellenes európai udvarok tolmácsa mondotta Ibra-

¹⁾ „Morbus maturior factus est et ini ad Bassam, accepique ab eo litteras et iuramentum in veram fraternitatem Regi meo.“ U. ott. 189.

²⁾ Zermegh: Schwandtnernél: „Scriptores rerum“ II. 396.

³⁾ „Vom 10. April 1528 aus dem Lager bei Tergovisthie, worin ersagte: dass er mit Türken, Moldauern, Wallachen und Tartaren seinem Herrn zu Hülfe komme zu thun, was ihm befohlen worden, da jener das Recht seines Herrn unterdrücken wolle und da das Evangelium wolle, dass man den Ochsen, der in den Brunnen gefallen, selbst am Sonntage wieder herausziehen solle“. Bucholtz: „Geschichte Ferdinand des I.“ III. k. 247.

himnak Laszkyra vonatkozólag: „Ne engedd el őt jó eredmény nélkül; látod ő nem magyar, számos fejedelem kegyét bírja, mint bánja ő, ha Ferdinand Magyarországot meghódítja“. ¹⁾ És e szempont vezérelte őt most is, mikor Ferdinand követségét törekvéseiben megihusította. A tárgyalásokon Gritti volt a tolmács s már a gőgös fogadtatás is előre jelezte a sikertelen eredményt.

Mikor a két követ Ibrahimnál jövelete célját előadta és különösen azt, hogy a szultán adja vissza Ferdinandnak Nándorfehérvár, Szendrő, Ujlak, Szalánkamen, Péter-Várad s más végvidéki várakat, Ibrahim azt felelte gúnyosan: „bizony csoda, hogy nem kívánja még Konstantinápolyt is“. ²⁾

És e néhány szóval jelezve van az egész ügy kimenetele. Az alkudozás folyamán Laszky másodszor is Konstantinápolyba érkezett. 1528 júl. 4-én innnen írt levelet a francia követhoz Velenczébe. ³⁾ János király Lengyelországból ide küldte Laszkyhoz Lukács nevű titkárát, a kit azonban Ferdinand hivei Kalocsán elfogtak, innen Budára, később Bécsbe vitték. A titkárnál leveleket találtak, melyek Ibrahim nagyvezérhez, Mehemethez, Laszkyhoz és a szultánhoz voltak intézve. ⁴⁾ A titkár azonkívül Bécsben azt is vallotta, hogy küldetése leginkább Laszkyhoz és Ibrahimhoz szólott oly célból, birják rá a török császárt, hogy ne kössön békét Ferdinanddal. ⁵⁾ Laszkyt külön kellett volna biztosítania János király nagylelkűsége felől. A hírnök fogságban ült ugyan, de Laszky mindamellet is ily irányban fejtette ki tevékenységét.

Mikor Ferdinand követei búcsukihallgatáson jártak Szolimán-nál, kitünt, hogy Laszky és Gritti fáradozása mily eredményt szült.

¹⁾ „Absque bono fine illum non dimittas, vides quia non est Hungarus, habet multorum principum gratiam, quid ille curat, si Hungariam Ferdinandus subiciet, nihil certe“. Laszky naplója Bélnél: „Adparatus“. 174.

²⁾ „Mirum cur et Constantinopolim non petiit“. Gévyay: „Urkunden-Bericht Hoberdanacz“. I. k. 16. l.

³⁾ „Constantinopoli 4 julii 1527“. Pray: „Epistolae Procerum“. I. 305. Itt azonban a levél keltezése hibás, mert 1527-ben Laszky még nem volt itt.

⁴⁾ „Interceptus est Colociae quidam Lucas literatus, Joannis secretarius, qui ad turcum nuncius mittebatur. Habebat literas fidei ad caesarem, ad Ibraym, Mehmet, Lasconem“. Szalaházy Tamás levele Ferdinándhoz 1528 aug. 9. Szalai Lászlónál: „Magyarország története“. IV. k. 80.

⁵⁾ Bucholtz F. B.: „Geschichte der Regierung Ferdinand des . III. 242.

„Menjetek“ mondá a szultán „mondjátok meg királytoknak, hogy ime összevonom seregeimet és útra készülök, felkeresem Budán és ha ott nem találom, Bécsben fogom meglátogatni“. ¹⁾ És a szultán valóban úgy is tőn. Parancs indult Konstantinápolyból mindenfelé a hadparancsnokokhoz, hogy készüljenek nagyobbyszerű hadjáratra. Moldva és Oláhország vajdáinak is azt üzente, készüljenek fel és csatlakozzanak Szapolyai János hadaihoz. ²⁾

Hogy pedig Ferdinandot meglephessék Magyarországon, a mi valóban sikerült is, Gritti a követeket ravasz fogással ott tartóztatta Konstantinápolyban. A velencei követek útján arról vádolták Laszky és Gritti, Ferdinand embereit, hogy kémek, hogy az igazi követek útban vannak és azért ezeket itt be kell zárni, a velencei követek fizetik a tartási összeget. Úgy is történt, hét hónapon és néhány napon át a követek fogságban ültek, úgy hogy még az ablakon sem volt szabad kitekinteniök; ³⁾ a velencei követek kifizették a tartási díjat s azonfelül Ibrahimnak is ígértek 100,000 forintot. ⁴⁾

A terv sikerült, a szultán Ferdinand követeit még 200 arannyal is megajándékozta ugyan mikor 1529 elején útnak eresztette, de levelét csak 1529 márczius 20-án adhatták át Ferdinandnak. ⁵⁾ Laszky még 1528 szeptember havában hagyta el Törökországot, szeptember 30-án Tarnowban volt, a hol János király ígéretéhez hiven, gazdagon megjutalmazta azért, hogy nem csak szövetséget, hanem „örök“ frigyet is kötött a szultánnal.

Laszky akkor kapta a „szepesi gróf“ czimmel általán a Szepességet azon esetre, ha az Ferdinand hatalma alól felszabadul; ezenkívül Richnót, Gölniczbányát, Szepesvárást, Kézsmárkot és Dunajeczet örök birtokul. Gritti rövid idő múlva szintén bejött Magyarországba, hogy elvegye fáradsága jutalmát.

¹⁾ „Ite dicite Regi vestro, ecce copias meas iam contraho, et itineri me accingo, Budae perquiram et si neque ibi aderit Viennae quoque eum visitabo“. Zermegh J. Schwandtnernél: „Scriptores“. II. 394.

²⁾ Katona: „Historia critica Regum Hungariae XX. 241. Velius Urs. „De bello Pannonico“. 91.

³⁾ „Allda syben Monat und etlich Tag behüt worden also, dass ihr keyner zum Fenster hat dorffen ausssehen“. Bucholtz: „Geschichte Ferd. I.“ III. k. 396.

⁴⁾ „Auch übernahmen sie die Kosten für deren Unterhaltung zu bestreiten und versprachen obendrein dem Ibrahim 100,000 fl.“ U. ott 240.

⁵⁾ Fessler: „Geschichte der Ungern.“ IV. 423.

III. Gritti Magyarországon.

A mint Laszky 1528 április havában meghozta Törökországból a kedvező híretet, János gyűlést tartott tanácsosaival Tarnowban. Hű emberei pénzt adtak össze, 4000 embert toborzottak, míg Martinuzzi sorba járta gyalog János hiveit Magyarországon. Szeptember 8-án Athinay Deák Simon átlépte a határt ¹⁾ 500 gyalog és néhány lovas kíséretében; szept. 25-én egyesülve Kun Kocsárd hadaival, Sárospataknál megverte Ferdinand hadait. ²⁾ Révayt Kassához közel hasonló sors érte s ez oknál fogva Ferdinand vezérei: Báthory Endre, Serédy Gáspár és Révay István elvonultak e vidékről, mire János király is megindult Lengyelországból és 1528 szept. 28-án Verbóczy István kíséretében ismét magyar földre lépett. Homonnánál okt. 28-án egyesült hiveivel s innen vonult le hadaival Ungvár, Kis-Bárda, Makó, Temesvár városokon át Lippára, ³⁾ a hová a török szultán rendelte. Karácsonykor érkezett ide s itt várta be téli szálláson Szolimánt.

János király bejövetelének híre felbátorította a nemzeti párt csüggedő hiveit. Magyarok és erdélyiek tódultak egyaránt zászlói alá. A tótországi rendek közül is sokan csatlakoztak hozzá, kik régebben is János hivei voltak, mint pl. Erdődi Simon zágrábi püspök, Lindvai Bánffy Mihály, Tahy János, Márk Péter és mások. ⁴⁾

Ezalatt Szolimán 1529 máj. 10-én 300,000 emberrel megindult Konstinápolyból. ⁵⁾ Vele jött Gritti Lajos Ibrahim táborában. ⁶⁾ A seereg gyorsan vonult Magyarország felé, Eszéknél átkelt a Dráván s aug. 19-én már Mohácsnál táborozott. ⁷⁾ János király jun. 27-én indult el Lippáról. Aradon át Csanádra, onnan Becsére vonult. Aug. 9-én Bodrogon, majd Pécsen át Danoch vára alá érkezett s végre

¹⁾ „Interim Johannes, habito cum proceribus exulibus consilio indicat se velle expedire in Ungariam Simonem Literatum Athinay.“ Zermegh Schwandtnernél II. 395.

²⁾ „Die XXV. Septembris ad Sáros-Patakinum comissa pugna inter Ferdinandum et Joannem.“ Wagner: „Analecta Scepusii.“ II. 153.

³⁾ Szerémi György emlékirata Magyarország romlásáról. Monum. Hung. Hist. II. oszt. Irók I. k. 234 s következő lap.

⁴⁾ Zermegh J. Schwandtnernél: „Scriptores.“ II. 395.

⁵⁾ Hammer: „Geschichte des Osmanischen Reiches.“ III. 647.

⁶⁾ „Secutus demum Habraymi castra.“ Jovius Hist. Lib. XXVIII. 531.

⁷⁾ Szolimán naplója Hammernél II. 648.

aug. 21-én megtörtént Mohácsnál a történelmi nevezetességű találkozás.¹⁾

A török szultán naplója feljegyezi e találkozásról, hogy János király kezét csókolt Szolimánnak;²⁾ Szerémi György János király udvari papja szerint pedig a szultán megpillantva a sátora felé közelgő Jánost, felállott, elébe ment s a két szövetséges megölelve egymást, fel és alá sétált, hosszasan beszélgetve Gritti és Laszky tolmács szolgálata útján.³⁾

A mint Mohácstól Szegszárd felé indult a Szultán, Perényi Pétert hozták a táborba a koronázási jelvényekkel együtt. A korona nem volt nála, mert a mint azt Ferdinánd tőle átvette, a korona Visegrádra került Ferdinand parancsa folytán. Perényi a török közeledtének hírére a birtokában még meglevő kir. jelvényekkel Siklós várából Sárospatakra akart menekülni, de midőn a Sárville mellett Kajdacs nevű helyiségben Tolna-vármegyében meg akart hálni, Szerecsen János elfogta s átadta Bánffy-nak, a ki Perényit Soprony várában őriztette, s mikor Szolimán Mohács alá érkezett, a foglyot átadta Balibégnek, a ki azt Szegszárdon a szultán elé vezette. Perényi ott átadta a kir. jelvényeket.⁴⁾

Szegszárdról Buda alá vonult a török tábor János királlyal együtt. Szept. 3-án jelentek meg Szolimán előhadai a budai szőlőhegyek között s a vár alatt táborot ütöttek. Budavára alól Ferdinánd hadai rég elvonultak, a vár Nádasdy Tamás őrzetére lőn bízva. De a német őrség két kapitánya: Besserer Kristóf és Taubinger János arra kényszerítette Nádasdyt, hogy a várat adja át azon feltétel alatt, hogy szabad elvonulást nyerjenek.⁵⁾

Nádasdy a várat át is adta, de a török lovasság egy része a

¹⁾ Szerémi György emlékirata 254.

²⁾ Szolimán naplója Hammernél III. 648.

³⁾ „vlnis circuerunt ambabus amplexantes vnus alterum.“ Szerémi emlékirata 256.

⁴⁾ „Pereny ex arce Soklyos-profugit, volens ad Sarospatak migrare... cum Caesar Turcarum ad Mohács peruenisset fuit ad eum Petrus Pereny vna cum ornatu regio adductus.“ Zermegh Schwandtner-nél II. 399. és Hammernél Szolimán naplója. III. 649.

⁵⁾ „Und die Festung capitulirte durch der deutschen Hauptleute, Cristoph Besserer und Johann Taubinger Feigheit gegen Zusicherung freyen Abzugs.“ Hammer III. 83. és 649.

kivonuló őrséget Buda alatt a mezőn egy lábíg mind levágta, Nádasdy, mint fogoly, János király hatalmába került. Gritti Lajos ajánlatára Nádasdy visszanyerte szabadságát, sőt Gritti pénzzel is কিনálta, hogy a vár átadásáért ily módon is megjutalmazza. De Nádasdy nem fogadta el a pénzt; megelégedett a szabadsággal s visszautasította Gritti Lajos megszegyenítő és lealázó jóindulatát.¹⁾

Buda elfoglalása után heted napra 1529 szept. 14-én Szolimán parancsára János királyt a szultán megbízottjai: Gritti Lajos és Segbán basa, ünnepélyesen beigtatták a királyi székebe.²⁾

E beigtatás után Szolimán Bécs felé indult táborával. Ütközben elfoglalta Visegrádot s az ott őrzött szent koronát magával vivén, szept. 27-én már Bécs alatt állott a török tábor, melyet azonban Salm Miklós majdnem egy hónapi ostrom után visszavonulásra kényszerített. October 14-én volt az utolsó ostrom s a diván elhatározta a visszavonulást. A beállott hideg az ázsiai csapatokat elégtelenekké tette és ez volt a valódi ok, hogy a török sereg oct. 15-én Szolimán vezérlete alatt visszaindult Buda felé, a hová oct. 25-én a szultán be is vonult. János király hódolattal fogadta a megszegyenült török császárt.³⁾

E bécsi hadjáratban Gritti a szultán kíséretében volt, ő vezette a sereg élelmezését⁴⁾ s nem maradt Haszán basával együtt Budán, a mint azt több hazai és külföldi történetíró hiszi. A szultán tábora három napon át pihent Pest alatt s oct. 29-én újból tovább indult Belgrád felé.

A visszavonulás gyorsan és rendetlenül ment véghez elegendő vezetők hiányában, úgy, hogy sok csapat élelmi készlete eltévedt a mocsarak között. Gritti a török táborral ment, kísérte a szultánt elvonuló útjában, mígnem octob. 31-én Budára visszatért.⁵⁾

¹⁾ „Nadastum vero ipsum stipendio inuitatum idque renuentem humaniter dimisit.“ Jovius Hist. Lib. XXVIII. 284.

²⁾ Hammer: „Geschichte des Os. Reiches.“ III. 649.

³⁾ Hammer: „Geschichte des Os. Reiches.“ III. 83. és 93. Szulejmans Tagebuch, u. ott. 650 és 651.

⁴⁾ „dell anno 1529 ersendo andato Solimano all'impresa de Vienna con grandissimo exercito diède canco all' Illmo mio Sigre di far condare infinita vitto vaglia.“ Nagy Iván: „Emlékiratok.“ 21.

⁵⁾ Hammer III. k. 93. l.

Mikor Gritti Budára visszatért, magával hozta a koronát is János részére. Némely forrás szerint Szolimán Budán adta át a koronát okt. 28-án a divánban magának János királynak. De ez nem történt meg; az az állítólagos beszéd is, melyet Zermegh feljegyzett, csak a helyzetet színezni óhajtó tört. szónoklatul van Szolimán ajkaira adva és ez oknál fogva hamis. ¹⁾ Tény az, hogy megmutatta a főuraknak a koronát s Jánost gazdagon megajándékozván, okt. 29-én magával vitte a nemzeti kincset.

Hammer ezen eseményhez azon megjegyzést fűzi, hogy Budára tulajdonképen Ibrahim volt királynak kiszemelve és ha a török Bécsét beveheti, valószínű, hogy Ibrahimot megkoronázva királyul, itt hagyta volna Magyarországon. Azonban a körülmények változtak, a bécsi vereség után a szultán nem látta tanácsosnak Ibrahimot, mint alkirályt a két ellenkirálylyal szemben a trónra emelni. Jobb alkalomra vártak s elvitték a koronát.

Mennyire jogos e feltevés, nem vitatom, de tény, hogy Gritti és Laszky rábeszélésén kívül más fontosabb okok és tervek mozdították ki Szolimánt Konstantinápolyból. A szultánt hódítási vágy vezérelte mindenkor s nem hihető, hogy minden érdek nélkül segítette volna Jánosnak a trónt megszerezni.

Ha Hammer véleményét elfogadjuk, akkor birjuk annak is a kulcsát, miért egyezett bele a szultán oly feltétlenül a Jánosnak nyújtandó segély megadásába és a Ferdinand elleni hadjáratba. E feltevést megerősíti azon körülmény is, hogy a koronát Ibrahim magával hurczolta. A rendetlenül történő visszavonulásnál a szultán harmincz török főembert elfogatott, s mikor e miatt elégtelenség támadt a seregekben, Ibrahim fényes látványosságot rendezett. A magyar koronát az összes yezírek, beglerbégek és bégek tanácsában ünnepélyesen közszemlére kiállította, hogy lássák a kudarczot vallott hadjárat és sok szenvedés eredményét. Dicsekedve említette Ibrahim, hogy a korona Nuširván korából való. ²⁾ A jelen voltak sorba feltették a koronát fejükre így Ibrahimon és Grittin kívül maga a szultán is. E fényes ünnepély után azonban azt határozta a diván, ma-

¹⁾ Hammer a maga egyszerűségében és a valónak megfelelőleg leírja idézett művében a visszahelyezést, de ott semmiféle beszéd és oklevél nincs megemlítve. III. k. 83. l.

²⁾ Szolimán naplója Hammernél. III. 651.

radjon egy török biztos Budán s nehogy a magyarok a jövő terveit csak sejtthessék is, a koronát küldjék vissza Budára.

Úgy is történt. Ibrahim átadta a koronát, melyet Perényi Péter Gritti Lajos oltalma mellett Athinay Deák Simon és Várday Pál kíséretében október 31-én visszahozott Budára János királyhoz.¹⁾

Gritti²⁰⁰⁰ aranyat kapott a szultántól azon titkos megbízatással, hogy értesítse őt a magyarok minden mozdulatáról, tudja ki szorgosan terveiket és szándékaikat s írja meg mindezt Konstantinápolyba. Kiváltkép kötelességévé tette Grittinek, hogy akadályozza meg minden úton-módon a békét János és Ferdinand között.

Gritti Lajos szereplése Magyarországon tulajdonképen e megbízatással kezdődik közvetlenül. A szultán Buda és János védelmére 3000 törököt hagyott hátra, mikor Bécs alá vonult. E török őrség parancsnoka, Szolimán akarata értelmében, most már Gritti lőn.²⁾

Gritti Budán híven teljesítette a szultán meghagyását. Behízelgő modorával több magyar főurat megnyert és lekötölezt; bejutott a királyi tanácsba s Nádasdy Tamással együtt kincstárnokká nevezte ki János király.³⁾ De Nádasdy megutálta a jött-ment idegent, lemondott a kincstárnoki méltóságról s mint János hive Boldogkő vára alá vezette seregét Serédy Gáspár ellen.

Gritti egyedül maradt kincstartónak, de mivel részint nem volt jövedelem, részint mert lelkiismeretlenül kezelte a hivatalt, János kincstára üres volt, s a király majd éhen halt.⁴⁾ Legsanyarúbb volt a helyzet Budán a rövid idő múlva bekövetkezett ostrom idején.

Ferdinand ugyanis nem nyugodott meg a korona és Buda elvesztése után, hanem új tervekkel foglalkozott, hogy azt, a mit elvesztett, visszaszerezhesse. E szándékból kifolyólag küldte 1530 május 27-én Lamberg Józsefet és Jurisics Miklóst Konstantinápolyba, hogy ott a szultántól fegyverszünetet eszközöljenek.⁵⁾ Ezenkívül

¹⁾ Szerémi Gy. emlékirata 272—273. lapokon és Szolimán naplója Hamernél. III. 651. Szerémi szerint Várday Pál esztergomi érsek adta át a koronát János királynak.

²⁾ Zermegh J. Schwandtnernél: „Scriptores“. II. 401.

³⁾ „Quare habita ratione virtutum . . . Magnifici Domini Ludovici Gritti supremi Thesaurarii et Consilarii nostri“. Pray: „Epistolae Procerum“. I. 369.

⁴⁾ „Rex moritur prae fame. Ego tristes et famelicos duco dies“ írja Brodaries János 1530 máj. 24. Szalay: „Magyarorsz. tört.“ IV. 96.

⁵⁾ Gévay A. „Urkunden“. I. 4. f. 3.

erélyesen folytatta a hadikészületeket Jáncs ellen, mert kevés reménye volt, hogy békés úton megnyerhesse mindazt, a mi elveszett. ¹⁾

János király a fenyegető veszedelem elhárítása végett Gritti Lajost és Fekete Jánost küldötte a portára segítségért s addig is, míg ezek visszaérkeznek, Somlai Mihály, Mehemet szendrői basánál járt hasonló czélból. ²⁾

Mehemet ugyan hozott segítséget, de nem volt köszönet benne. Húsz-huszonöt ezer emberrel bejött szeptember havában, de nem ment Morva és Ausztria pusztítására, mint a hogy tervezve volt, hanem kipusztította és felperzselt Magyarország azon részét, mely ez ideig még ment maradt a pusztítástól. Kifosztotta a lakosságot s heted napra háromszorannyi fogollyal tért vissza, mint a mennyi török volt seregében. János szemrehányást tett Mehemetnek, miért pusztította el Ráskay Gáspár jószágait és az esztergomi érsek birtokait, kik pedig hivei valának. A király visszakérte a foglyokat, nehogy az egész kereszténység haragját maga ellen zúdítsa; de Mehemet a mint nem törődött a panasszal, úgy mit sem gondolt a király kérésével, nem adott vissza egyet sem a rab keresztények közül, irgalmatlanul odább állott velök s az esztergomi érsek ezért rövid idő múlva el is pártolt János királytól. ³⁾

A király 1530 okt. 13-án megírta Grittinek is Konstantinápolyba Mehemet garázdálkodásait s kérte, emlékeztesse a szultánt és Ibrahimot az adott ígéretekre, eszközölje ki a foglyok visszaadását, mert fél hívei általános felkelésétől s az ország végromlásától. ⁴⁾

De Gritti vagy mert nem akart, vagy mert befolyása nem volt felelőségre vonni a szendrői basát oly tényekért, melyek Magyarország romlásán munkálkodtak, a foglyok ügyében mit sem eszközölt ki a portánál. Az 50,000 magyar fogoly soha sem tért vissza többé hazánkba. ⁵⁾

¹⁾ „Ferdinandus primum exercitum comparat eo animo, ut regnum recuperaret“. Zermegh Schwandtnernél: „Scriptores“. II. 401.

²⁾ Pray: „Epistolae Procerum“. I. 352.

³⁾ Pray: „Epistolae Procerum“. I. 359.

⁴⁾ „Quare Magnificentiam vestram pro Deo oramus, admoneat ipsum potentissimum Caesarem, Tum illustrissimum Dominum Bassam verborum et promissionum suarum“ írja János Grittihez Budáról. Pray: „Epistolae Procerum“. I. 362.

⁵⁾ Bebek Ferencz levele 1530 okt. 14-éről Szapolyainak szomorú állapota felől. Szalay IV. 98.

Alig vonult ki Mehemet az országból Ferdinand megkezdte a hadjáratot. Követeitől nem érkezett semmiféle megbízható jelentés, V. Károly császár segélyt adott, Batthyányi Ferencz pedig azt tanácsolta neki, hogy most legalkalmasabb az idő arra, hogy az országot visszafoglalja. Ferdinand még aug. 2-án azt írta Prágába, hogy véget fog vetni a naponkinti boszankodásoknak s elbizakodottságában október második felében parancsot adott Roggendorf Vilmosnak az indulásra, a ki 10,000 spanyol, német, cseh zsoldossal s majdnem ugyanannyi magyarral megindította a hadjáratot azon időben, mikor János követei Posenbe indultak a brüsseli béketanácskozásokra, a hová Ferdinand ígérete szerint az osztrák követeket is várták.

Gritti Lajos még jun. 27-én érkezett Konstantinápolyba, jelen volt mint János követe azokon az ünnepélyeken, melyeket a szultán azon alkalmából rendezett, hogy három fia: Musztaffa, Mohamed és Selim körülmetélteték. Ferdinand követei okt. 17-én érkeztek csak a portára s Grittit már nem találták ott, mert a Budáról érkezett sürgető segélykérések értelmében 3000 törökből álló sereget nyerve a szultántól, október vége felé már Budán volt. ¹⁾ Ekkor hozta magával családját is s terve volt állandóan Budán lakni, állítólag azért, hogy Ferdinand minden tervét folytonosan szemeivel kísérhesse. ²⁾

Roggendorf hadai három oldalról támadták meg a várost, az erős ágyuzás folytán a falak nagyon meg voltak rongálva s Gritti Lajos meglehetősen szorult helyzetbe jutott János királlyal együtt. A megrongált falakat kijavították, Czibak Imre, Verbóczy és Athinay Deák Simon segítségével a várost lehetőleg védték, de a mint az élelem is fogyni kezdett, Gritti gyorsfutárt indított Nándorfehérvárra Mehmet béghez és segélyt kért tőle. ³⁾ Addig is, míg e segély megérkezik, azt tanácsolta Jánosnak, hogy a városból rohanják meg az ostromló német tábort.

¹⁾ „Johannes cum Gritto et aliquot proceribus . . . inducto in urbem praesidio Turcico, omnia, quae ad defendendam eam spectabant, curare“. Zermegh Schwandtnernél. II. 401.

²⁾ „Venit Ludouicus Gritti cum familia sua . . .“. Szerémi Gy. emlékirata. 282. és Bucholtz: „Geschichte d. Os. Reiches“. IV. 542.

³⁾ „Rex et Grittius per crebras literas et nuntios Memhetbegum Nándor-albae praefectum, vt sibi auxilium ferret, accersebant“. Zermegh Schwandtnernél. II. 403.

Roggendorf aknamunkásokat hozatott le a felföldről, de törekvéseit e téren ellenaknák megghiúsították. A külellenségnél sokkal veszedelmesebb baj jelentkezett magában a várban, a mint az éhínség kitört; a török őrség elégtelenné vált s Gritti úgy csöndesítette le őket, hogy egynek-egynek 8 aranyat adott s híresztelte, hogy Mehemet legközelebb megérkezik s ez kitartásra bírta az őrséget.¹⁾

Mehemet jövetelének hírére Roggendorf a különben is megfogyott sereggel decz. 19-én még egy ostromot intézett a vár ellen, de sikertelenül s Ferdinand vezére dicstelenül kezdé meg a visszavonulást. A magyarok haza távoztak tűzhelyeikhez, a többiek Ausztriába vonultak s Buda János király részére meg volt mentve.²⁾

RÉVÉSZ FERENCZ.

(Folytatása a jövő füzetben.)

¹⁾ „Vno Turco dabat dominus Gritti octo aureos florenos“. Szerémi emlékirata. 286.

²⁾ „Verum cum Germanis Memhetbegi aduentus innotuisset . . . relicta obsidione integri dedecore Hungari ad propria, Germani in Austriam reuersi sunt“. Zermegh Schwandtnernél. II. 403.